

Πανελλήνιο Συνέδριο της Διδακτικής των Φυσικών Επιστημών και Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση

Τόμ. 14, Αρ. 2 (2026)

Πρακτικά 14ου Πανελληνίου Συνεδρίου Διδακτικής των Φυσικών Επιστημών και Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

14^ο

**ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
και ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ στην ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Διδασκαλία και Μάθηση στις Φυσικές Επιστήμες
στην Εποχή της Τεχνητής Νοημοσύνης: Έρευνες, Καινοτομίες και Πρακτικές

Στην μνήμη της Άννας Σπύριου

12-14 Απριλίου 2025

**ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΥΣΙΚΗΣ, ΔΠΘ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΔΠΘ**

Εργαστήριο Διδακτικής της Φυσικής & Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας,
Τμήμα Φυσικής, Σχολή Θετικών Επιστημών,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

synedrio2025.enepht.gr

Εκπαίδευση για την Βιώσιμη Ανάπτυξη και Φωτογραφία: Μια Αφηγηματική Βιβλιογραφική Επισκόπηση

*Άννα Αγγελίδου, Αναστάσιος Παπανικολάου,
Πηνελόπη Παπαδοπούλου*

doi: [10.12681/codiste.9815](https://doi.org/10.12681/codiste.9815)

Εκπαίδευση για την Βιώσιμη Ανάπτυξη και Φωτογραφία: Μια Αφηγηματική Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Άννα Αγγελίδου¹, Αναστάσιος Παπανικολάου², Πηνελόπη Παπαδοπούλου³

¹Υποψήφια Διδασκίσσα, ²Επίκουρος Καθηγητής, ³Καθηγήτρια,

^{1,3}Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

²Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

¹annaaggelidou@hotmail.com

Περίληψη

Η τέχνη της φωτογραφίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα δημιουργικό εργαλείο στα χέρια μαθητών/τριών για περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς σκοπούς και ζητήματα βιωσιμότητας. Η εργασία αυτή αποτελεί αφηγηματική επισκόπηση με σκοπό την κατανόηση του θέματος που αφορά την σχέση φωτογραφίας και Εκπαίδευσης για τη Βιώσιμη ανάπτυξη (ΕΒΑ). Προσδιορίζονται άρθρα και έρευνες που σχετίζονται με την ΕΒΑ και τη φωτογραφία, και πιο συγκεκριμένα την τεχνική του photovoice, ενώ παρατίθεται και μια διδακτική-ερευνητική πρόταση για την υλοποίηση δράσεων στις οποίες μπορούν να προσεγγιστούν θέματα βιωσιμότητας μέσα από την τεχνική του photovoice.

Λέξεις κλειδιά: εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη, τέχνη, φωτογραφία, photovoice

Education for Sustainable Development and Photography: A Narrative Literature Review

Anna Angelidou¹, Anastasios Papanikolaou², Pinelopi Papadopoulou

¹PhD Student, ²Assistant Professor, ³Professor,

^{1,3}Department of Early Childhood Education, University of Western Macedonia

²Department of Primary Education, University of Western Macedonia

¹annaaggelidou@hotmail.com

Abstract

The art of photography can be used as a creative tool in the hands of students for environmental, social and sustainability purposes. This paper is a narrative overview with the aim of understanding the issue concerning the relationship between photography and Education for Sustainable Development (ESD). It identifies articles and researches related to ESD and photography, and more specifically the photovoice technique, and provides a didactic-research proposal for the implementation of activities in which sustainability issues could be approached through the photovoice technique.

Keywords: art, education for sustainable development, photography, photovoice

Εισαγωγή

Η τέχνη και η Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΕΒΑ) συνδέονται στενά, καθώς η πρώτη καλλιεργεί δεξιότητες και αξίες απαραίτητες για την επίτευξη ενός βιώσιμου μέλλοντος (Jónsdóttir, 2017). Η τέχνη, ως παιδαγωγικό εργαλείο μπορεί να συμβάλλει στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των παιδιών (van Boeckel, 2009), να προάγει την κριτική σκέψη, τη δημιουργικότητα και την ενσυναίσθηση, ενισχύοντας την κατανόηση κοινωνικών

και περιβαλλοντικών ζητημάτων (Niederhauser et. al., 2023). Μέσω της τέχνης οι μαθητές/τριες μπορούν να εξερευνήσουν τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και περιβάλλοντος, να ευαισθητοποιηθούν σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα και να ενισχύσουν την ηθική τους συνείδηση (Caruana et. al., 2021). Η ευαισθητοποίηση σε περιβαλλοντικά ζητήματα επιτυγχάνεται όχι μόνο μέσω της γνώσης, αλλά και μέσω της αισθητικής προσέγγισης της φύσης. Η αισθητική προσέγγιση της φύσης σε όλες τις αναπαραστάσεις της, παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη ευαισθησιών και συναισθημάτων απέναντι στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον (Σιώπη, 2024). Δεν αρκεί δηλαδή μόνο η καλλιέργεια της γνώσης για την ανάπτυξη περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, αλλά και η ανάπτυξη συναισθήματος, που εκπορεύεται μέσω της τέχνης.

Η φωτογραφία αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο στην ΕΒΑ, καθώς ενισχύει την οπτική παιδεία, την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/τριών (Farnsworth, 2011). Μέσω της φωτογραφίας, οι μαθητές/τριες μπορούν να αποτυπώσουν και να προβληματιστούν πάνω σε θέματα βιωσιμότητας, ενισχύοντας τη σύνδεσή τους με το φυσικό περιβάλλον (Wright & Jussa, 2024). Η χρήση της φωτογραφίας για εκπαιδευτικούς σκοπούς καλλιεργεί την συναισθηματική σύνδεση με τη φύση (Jena et. al., 2016), ενώ ενθαρρύνεται η λήψη αποφάσεων σε περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα (Scott, 2014).

Η φωτογραφία μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο ενδυνάμωσης των κοινοτήτων, αναδεικνύοντας τοπικές προκλήσεις που απαιτούν βιώσιμες λύσεις (Wang & Burris, 1997). Μια τεχνική που συνδυάζει την τέχνη της φωτογραφίας με την έρευνα και τη δράση με στόχο τις βιώσιμες λύσεις, είναι το photovoice. Ως μεθοδολογικό εργαλείο βασίζεται στην παιδαγωγική προσέγγιση του Freire και στην έννοια της κριτικής συνείδησης (Derr & Simons, 2020), στη φεμινιστική θεωρία και φυσικά στην τέχνη της φωτογραφίας (Καζούλη-Πλαϊτάκη & Πούρκος, 2015). Η τεχνική του photovoice επιτρέπει στους/στις εκπαιδευόμενους/ες να αποτυπώσουν στο φακό περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα και να προβληματιστούν πάνω σε αυτά, ενισχύοντας την κριτική τους σκέψη και την κοινωνική δράση (Muller, 2023). Το photovoice λειτουργεί ως εργαλείο κοινωνικής αλλαγής, ενθαρρύνοντας τους/τις μαθητές/τριες σε δράσεις που προάγουν βιώσιμες λύσεις, ενισχύοντας την ενεργό συμμετοχή τους σε τοπικά προβλήματα (Brindal, 2023)

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας που αφορά τη σχέση ΕΒΑ και φωτογραφίας γενικότερα, αλλά και της τεχνικής του photovoice ειδικότερα. Παρουσιάζεται επίσης μια διδακτική – ερευνητική πρόταση για το photovoice στο πλαίσιο της ΕΒΑ. Τα ευρήματα της επισκόπησης και η πρόταση μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να αξιοποιηθούν από εκπαιδευτικούς και ερευνητές ως οδηγός για μελλοντικές εργασίες σε αυτόν τον τομέα.

Μεθοδολογία

Προκειμένου να αξιολογηθεί η σχέση μεταξύ ΕΒΑ και φωτογραφίας, πραγματοποιήθηκε περιεκτική, θεματική, ερμηνευτική επισκόπηση (Creswell, 2015). Σκοπός ήταν να παρουσιαστεί σε συνοπτική μορφή η βιβλιογραφία και να διεξαχθούν συμπεράσματα γύρω από το θέμα. Η συγκεκριμένη μορφή επισκόπησης μπορεί να αποτελέσει μια ιδανική επιλογή για την εξαγωγή συμπερασμάτων μέσω μιας σταθερής προσέγγισης σύνθεσης και σύνοψης (Petticrew & Roberts, 2006). Τα κριτήρια επιλογής της βιβλιογραφίας ήταν η σχετικότητα με το θέμα, η ουσιαστική συμβολή στη συζήτηση, η επιλογή έγκριτων επιστημονικών περιοδικών, ενώ επιλέχθηκαν έρευνες των τελευταίων δέκα ετών. Οι λόγοι απόρριψης των πηγών ήταν τα ασαφή μεθοδολογικά στοιχεία, η έλλειψη προσβασιμότητας, η παλαιότητα κάποιων ερευνών και η μη επαρκής εστίαση με το θέμα. Όσον αφορά τα στάδια της επισκόπησης (Creswell, 2015):

1. Προσδιορίστηκαν οι όροι- κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν κατά την αναζήτηση στη βιβλιογραφία.

2. Εντοπίστηκε η σχετική βιβλιογραφία με το θέμα
3. Αξιολογήθηκε κριτικά και επιλέχθηκε συγκεκριμένη βιβλιογραφία βάσει των παραπάνω κριτηρίων
4. Οργανώθηκε η βιβλιογραφία
5. Πραγματοποιήθηκε η συγγραφή της επισκόπησης με περιληπτική αναφορά στα βιβλιογραφικά δεδομένα (Πίνακας 1)

Η αναζήτηση βιβλιογραφίας έγινε κατά κύριο λόγο στο Google scholar αλλά και στο scopus. Η αρχική αναζήτηση έγινε με λέξεις κλειδιά “art” και “education for sustainable development” (οι όροι αναζητήθηκαν και στα ελληνικά), ώστε να προσεγγιστεί το θέμα καταρχάς σε ένα γενικότερο πλαίσιο. Στο google scholar βρέθηκαν εκτεταμένα άρθρα και έρευνες, ενώ στο scopus η σχετική βιβλιογραφία ήταν πολύ περιορισμένη. Επίσης πραγματοποιήθηκε περαιτέρω αναζήτηση σε βιβλιογραφικές αναφορές των δημοσιεύσεων, αλλά και σε έντυπα βιβλία που αφορούν την ΕΒΑ και την τέχνη.

Στη συνέχεια, αναζητήθηκαν άρθρα και δημοσιεύσεις για την τέχνη της φωτογραφίας, τα είδη της και τη συμβολή της στην εκπαίδευση, μέσω λέξεων-κλειδιών όπως “photography types”, “photography techniques” (με ταυτόχρονη αναζήτηση των όρων και στα ελληνικά) και μέσα από την φωτογραφία αναδείχθηκε η τεχνική του photovoice (συμμετοχική οπτικο-ακουστική αποτύπωση), ως ενδιαφέρουσα προς χρήση για την ερευνητική διαδικασία. Αναζητήθηκε το θεωρητικό υπόβαθρο της τεχνικής αυτής καθώς και ερευνητικές εργασίες των τελευταίων δέκα ετών. Περαιτέρω αναζήτηση για το photovoice πραγματοποιήθηκε στο Taylor & Francis online, στο οποίο εντοπίστηκαν 440 άρθρα της τελευταίας δεκαετίας μετά από αναζήτηση με τις λέξεις κλειδιά “photovoice pedagogical tool”. Δε βρέθηκε κάποιο άρθρο στη συγκεκριμένη πλατφόρμα που να συνδυάζει το photovoice με την ΕΒΑ. Αντίθετα στο Google scholar βρέθηκαν 7 έρευνες που συνδυάζαν στον τίτλο τους το photovoice με την ΕΒΑ ή/και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ) (Πίνακας 1).

Παρουσίαση ερευνών

Η επισκόπηση των ερευνών που αξιοποίησαν την τεχνική του photovoice στο πλαίσιο της ΕΒΑ, ανέδειξε τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της μεθόδου αυτής. Σε όλες τις μελέτες, το photovoice χρησιμοποιήθηκε ως συμμετοχικό εργαλείο ενδυνάμωσης των φωνών των μαθητών/τριών και των κοινοτήτων, δίνοντας έμφαση κυρίως στη συλλογική δράση. Οι ερευνητές/τριες το αξιοποίησαν για να αναδείξουν περιβαλλοντικά προβλήματα (Muller, 2023), να ενισχύσουν την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και το ενδιαφέρον για τις STEM επιστήμες (Sprague et al., 2021) να διερευνήσουν τις επιπτώσεις εκπαιδευτικών παρεμβάσεων στην κοινότητα (Coronado et al., 2020), ή να ενσωματώσουν τις φωνές των φοιτητών/τριών στην αστική Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Kalaitzidaki et al., 2022). Παράλληλα, αναδείχθηκε η δυναμική του σε προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών (Cho & Kim, 2022), στη σύνδεση τοπικών ζητημάτων με τη βιωσιμότητα (Cook et al., 2016), αλλά και στη διερεύνηση του πολιτικού χαρακτήρα της ΕΒΑ (Pettig & Lippe, 2024). Κοινός παρονομαστής σε όλες τις έρευνες είναι ότι το photovoice λειτουργεί όχι μόνο ως εργαλείο καλλιέργειας περιβαλλοντικής συνείδησης, αλλά και ως μέσο ενδυνάμωσης, συμμετοχικότητας και κοινωνικού μετασχηματισμού. Αυτή η διαπίστωση καθιστά ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα την αξιοποίησή του και σε μια διδακτική πρόταση, καθώς μπορεί να ενισχυθεί η συμμετοχή των παιδιών, να δοθεί χώρος στη φωνή τους και να καλλιεργηθεί μια πιο ουσιαστική σχέση με ζητήματα που άπτονται της βιωσιμότητας.

Πίνακας 1. Photovoice και ΕΒΑ

Συγγραφέας & Έτος	Τίτλος	Μεθοδολογία	Σκοπός	Συμμετέχοντες/ουσες
Muller (2023)	Photovoice methodology to promote Education for Sustainable Development	Συμμετοχική έρευνα δράσης, photovoice	Να αναδειχθεί το photovoice σαν μια τεχνική που βοηθά να αντιμετωπιστούν κοινωνικά προβλήματα σχετικά με τα ύδατα	N=17 προπτυχιακοί/ες φοιτητές/τριες παιδαγωγικών σχολών
Sprague et.al (2021)	Enhancing educational and environmental awareness outcomes through photovoice	Συμμετοχική έρευνα δράσης, photovoice	Να εντοπιστούν οι επιπτώσεις στις περιβαλλοντικές αντιλήψεις, το δυναμικό STEM και στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση μέσω του photovoice	N=20 προπτυχιακοί/ες φοιτητές/τριες φυσικών επιστημών
Coronado et.al. (2020)	Using photovoice to explore the impact on a student community after including cross-sectional content on environmental sustainability in a university project: a case study	Μελέτη περίπτωσης-συμμετοχική έρευνα δράσης, photovoice	Να διερευνηθεί ο αντίκτυπος μια περιβαλλοντικής εκπαιδευτικής δραστηριότητας στην πανεπιστημιακή κοινότητα μέσω του photovoice	N= 43 φοιτητές/τριες
Cho & Kim (2022)	Development and application of environmental education program for in-service geography teachers using community mapping and photovoice	Community mapping, photovoice μέσω προγράμματος ΠΕ	Να διερευνηθούν οι δυνατότητες και οι επιπτώσεις αυτών των τεχνικών έρευνας ως παιδαγωγικά εργαλεία για την ΠΕ	N=30 εκπαιδευτικοί γεωγραφίας
Pettig & Lippe (2024)	Recentering the Political in Education for Sustainable Development: Participatory Photovoice Research as Prefigurative Politics Towards Social-ecological Transformation	Ομάδες εργασίας, photovoice, ημερολόγια μάθησης	Να διερευνηθεί πώς το photovoice μπορεί να ενισχύσει τον πολιτικό χαρακτήρα της ΕΒΑ	N=>100 παιδιά 10=14 ετών
Cook et.al. (2016)	Using Photovoice to Explore Environmental Sustainability Across Languages and Cultures	Ομάδες εργασίας, photovoice, καταγραφή ιδεών	Να αναδειχθούν οι τρόποι με τους οποίους το photovoice συνδέεται με τοπικά ζητήματα βιωσιμότητας	N=16 μαθητές/τριες
Kalaitzidaki et.al.(2022)	Picturing the Urban Environment: Using Photovoice to Bring University Students' Views and Voices into Urban Environmental Education	Συμμετοχική έρευνα δράσης, photovoice, ομαδικές συζητήσεις	Να εξεταστεί πώς το photovoice μπορεί να ενσωματώσει τις απόψεις και φωνές των φοιτητών/τριών πανεπιστημίου στην αστική ΠΕ	N=11 φοιτητές/τριες

Διδακτική - ερευνητική πρόταση

Η παρακάτω πρόταση αποτελεί ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα που μπορεί να εφαρμοστεί από μελλοντικούς/ές εκπαιδευτικούς και ερευνητές/τριες για διδακτικούς αλλά και ερευνητικούς σκοπούς. Το πρόγραμμα συνδυάζει την τεχνική του photovoice με την ΕΒΑ/ΠΕ και για την αξιολόγηση προτείνεται να αξιοποιηθούν κυρίως ποιοτικές μέθοδοι τόσο στην συλλογή δεδομένων, όπως είναι η συνέντευξη και η ανάλυση υλικού (π.χ. φωτογραφιών) όσο και στην ανάλυση των δεδομένων με τεχνικές όπως η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου ή η θεματική ανάλυση του παραχθέντος υλικού.

Στόχοι του προγράμματος:

- Να διερευνηθούν οι διαφορετικές προσεγγίσεις που υιοθετούν οι μαθητές/τριες στην καταγραφή περιβαλλοντικών ζητημάτων μέσω της φωτογραφίας
- Να διερευνηθεί η δυνατότητα απόκτησης γνώσεων και η ανάπτυξη στάσεων και συμπεριφορών υπεύθυνων προς το περιβάλλον
- Να αναλυθεί η αντίληψη, οι στάσεις των μαθητών/τριών για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και οι τρόποι με τους οποίους αυτά μπορούν να αντιμετωπιστούν
- Να διερευνηθεί η επίδραση του photovoice στη διαμόρφωση των περιβαλλοντικών στάσεων των μαθητών/τριών για τα τοπικά ζητήματα
- Να εξεταστεί η ενίσχυση της ενεργητικής συμμετοχής και της κοινωνικής δράσης των μαθητών/τριών σε περιβαλλοντικά ζητήματα μέσω της μεθόδου του photovoice

Στάδιο 1

Εισαγωγή στην έννοια του photovoice

- Παρουσίαση της μεθόδου του photovoice στους μαθητές/τριες: εξήγηση του τρόπου που χρησιμοποιούνται οι φωτογραφίες για να καταγράψουν, να αναλύσουν και να κοινοποιήσουν σημαντικά θέματα
- Συζήτηση για τα περιβαλλοντικά ζητήματα που αφορούν την κοινότητα, τη σχολική περιοχή ή τον ευρύτερο χώρο που ζουν οι μαθητές/τριες
- Παροχή οδηγιών για τη λήψη φωτογραφιών με θέμα τα περιβαλλοντικά ζητήματα που τους ανησυχούν

Στάδιο 2

Λήψη φωτογραφιών

- Οι μαθητές/τριες τραβούν φωτογραφίες που αντιπροσωπεύουν την προσωπική τους οπτική για τα τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα
- Οι μαθητές/τριες καλούνται να σκεφτούν το λόγο που η φωτογραφία τους είναι σημαντική και πώς μπορεί να συνδεθεί με το ζήτημα που εξετάζουν

Στάδιο 3

Καταγραφή και ανάλυση

- Οι μαθητές/τριες παρουσιάζουν τις φωτογραφίες τους στην τάξη και εξηγούν το σκεπτικό πίσω από κάθε φωτογραφία
- Κάθε μαθητής/τρια καλείται να συσχετίσει τις φωτογραφίες με περιβαλλοντικά θέματα, καταγράφοντας σκέψεις και συναισθήματα που απορρέουν από τις εικόνες
- Συζήτηση σε κάθε ομάδα για το τι δείχνει η κάθε φωτογραφία και πώς μπορεί να σχετίζεται με κοινωνικές, πολιτικές ή περιβαλλοντικές λύσεις

Στάδιο 4

Συμπεράσματα

- Η ομάδα των μαθητών/τριών συζητά τα κοινά θέματα που αναδύονται από τις φωτογραφίες και δημιουργεί μια παρουσίαση με τα συμπεράσματα για τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Η συζήτηση επικεντρώνεται στην εφαρμογή λύσεων για την αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών

Στάδιο 5

Ερωτήματα

- Καθοδήγηση των μαθητών/τριών για τη δημιουργία ερευνητικών ερωτημάτων που προκύπτουν από τη συζήτηση, με περαιτέρω συγκέντρωση δεδομένων

Στάδιο 6

Παρουσίαση και εξαγωγή συμπερασμάτων

- Παρουσίαση συμπερασμάτων σε σχολική εκδήλωση και συζήτηση για τις προτεινόμενες δράσεις και λύσεις των περιβαλλοντικών προβλημάτων που αναδείχθηκαν
- Επικοινωνία με την τοπική κοινότητα για κοινοποίηση των δράσεων των μαθητών/τριών με στόχο την επίλυση των προβλημάτων

Στάδιο 7

Αξιολόγηση του photovoice

- Η ανάλυση των δεδομένων που συλλέγονται από την τεχνική του photovoice, περιλαμβάνει την εξέταση του οπτικού και αφηγηματικού περιεχομένου, προκειμένου να εντοπιστούν τα ζητήματα που τίθενται από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες (Annang, et.al., 2016). Στη συνέχεια κατηγοριοποιούνται τα δεδομένα και γίνεται ανάλυση περιεχομένου

Στάδιο 8

Έρευνα σε εκπαιδευτικούς

- Συλλογή δεδομένων μέσω συνεντεύξεων από εκπαιδευτικούς, πριν και μετά την εφαρμογή των σχεδίων δράσης για την αλλαγή στάσεων, αντιλήψεων των παιδιών

Συμπεράσματα

Η φωτογραφία, εκτός από την αισθητική εμπειρία και αξία, μπορεί να αποτελέσει και μέσο απεικόνισης πολιτικών αποφάσεων στο περιβάλλον, την κοινωνία, την οικονομία (Krieg & Roberts, 2007). Ως μέσο κοινωνικής δράσης, καταγγελίας και προβληματισμού, μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο στην εκπαίδευση γενικότερα, αλλά και στην ΕΒΑ συγκεκριμένα. Η φωτογραφία αποτυπώνει τόσο τη φυσική ομορφιά της περιοχής όσο και τις αρνητικές επιπτώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας, αυξάνοντας την ευαισθητοποίηση του κοινού για τη σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος (Farnsworth, 2013). Μέσα από το συνδυασμό της ΕΒΑ/ΠΕ και της τεχνικής του photovoice, οι μαθητές/τριες μπορούν να επικοινωνήσουν τοπικά περιβαλλοντικά, κοινωνικά προβλήματα, προτείνοντας λύσεις σε αυτά, ενισχύοντας έτσι τον πολιτικό χαρακτήρα της ΕΒΑ, όπως αποδεικνύει και η υπάρχουσα ερευνητική δραστηριότητα. Η ΕΒΑ/ΠΕ αλλά και η φωτογραφία βασίζονται στην αλληλεπίδραση με το οικοσύστημα και στην ανάδειξη των προβλημάτων του, που θα αποκτήσουν “φωνή” μέσω του photovoice. Έτσι το photovoice είναι μια τεχνική που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μεθοδολογική προσέγγιση στην ΕΒΑ/ΠΕ για την ανάδειξη ζητημάτων βιωσιμότητας, με κοινό σκοπό τη δημιουργία ενεργών πολιτών.

Βιβλιογραφία

- Creswell, W.J. (2015). *Η έρευνα στην εκπαίδευση*. Ίων.
- Καζούλη-Πλαϊτάκη, Ε., & Πουρκός, Μ. (2015). *Το Photovoice ως Μεθοδολογικό Εργαλείο Ποιοτικής Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες: Ένα Παράδειγμα Εφαρμογής στο Ζήτημα των Κρυφών Σεξουαλικών Ταυτοτήτων*. Στο: Μ. Πουρκός (Επιμ.), *Βίωμα και Βασισμένες στην Τέχνη Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας: Επιστημολογικά-Μεθοδολογικά Ζητήματα και Νέες Προοπτικές* (σσ. 265-292). Νησίδες.
- Σιώφη, Α. (2024). *Με επίκεντρο το συναίσθημα*. Κάλλιπος. <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-374>
- Annang, L., Wilson, S., Tinago, C., Wright Sanders, L., Bevington, T., Carlos, B., & Svendsen, E. (2016). Photovoice: Assessing the long-term impact of a disaster on a community's quality of life. *Qualitative health research*, 26(2), 241-251. <https://doi.org/10.1177/1049732315576495>
- Brindal, E. (2023). Learning with place: exploring nature connection practices on the Earth Kids programme. *Australian Journal of Environmental Education*, 39(4), 452-466. <https://doi.org/10.1017/aee.2023.5>
- Caruana, C., Gatt, I., Vella, R., & Zammit, C. (2021). A Politics of Care and Responsibility: Art and Education for Sustainable Development. *Research in Arts and Education*, 2021(4), 236–258. <https://doi.org/10.54916/rae.119523>
- Cho, C. K., & Kim, B. Y. (2022). Development and application of environmental education program for in-service geography teachers using community mapping and photovoice. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 18(11), em2171. <https://doi.org/10.29333/ejmste/12487>
- Cook, K., Brown, A., & Ballard, G. (2016). Using photovoice to explore environmental sustainability across languages and cultures. *Discourse and Communication for Sustainable Education*, 7(1), 49-67. <https://doi.org/10.1515/dcse-2016-0004>
- Coronado, C., Freijomil-Vázquez, C., Fernández-Basanta, S., Andina-Díaz, E., & Movilla-Fernández, M. J. (2020). Using photovoice to explore the impact on a student community after including cross-sectional content on environmental sustainability in a university subject: a case study. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 21(7), 1331-1350. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-01-2020-0031>
- Derr, V., & Simons, J. (2020). A review of photovoice applications in environment, sustainability, and conservation contexts: is the method maintaining its emancipatory intents?. *Environmental Education Research*, 26(3), 359-380. <https://doi.org/10.1080/13504622.2019.1693511>
- Farnsworth, B. E. (2011). Conservation photography as environmental education: focus on the pedagogues. *Environmental Education Research*, 17(6), 769–787. <https://doi.org/10.1080/13504622.2011.618627>
- Farnsworth, B. E. (2013). Conservation photography as environmental education: Focus on the pedagogues. Στο J. Blewitt (Επιμ.) *The media, animal conservation and environmental education*, σσ. 87-105. Routledge. ISBN 978-131-586-868. <https://doi.org/10.4324/9781315868608>
- Jena, A. K., Debnath, R., Das, J., Gupta, S., & Bhattacharjee, S. (2017). Effects of digital environmental photography and video on the conceptual knowledge, skills and eco-friendly habits of students. *International Journal of Research in Teacher Education*, 8(2), 12–27. Ανακτήθηκε 1-5-2025 από <https://ijrte.inased.org/makale/351>
- Jónsdóttir, Á.B. (2017). *Artistic actions for sustainability: Potential of art in education for sustainability* (Doctoral Dissertation, Lapland University Press). Ανακτήθηκε 1-5-2025 από <https://hdl.handle.net/20.500.11815/357>
- Kalaitzidaki, M., Mantadaki, K., & Tsantirooulos, A. (2022). Picturing the Urban Environment: Using Photovoice to Bring University Students' Views and Voices into Urban Environmental Education. Στο K. Korfiatis, M. Grace (Επιμ.) *Current Research in Biology Education: Contributions from Biology Education Research*, σσ. 301-313. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89480-1_23
- Krieg, B., & Roberts, L. (2007). Photovoice: Insights into marginalisation through a 'community lens' in Saskatchewan, Canada. Στο S. Kinson, R. Pain & M. Kesby (Επιμ.), *Participatory action research approaches and methods*, σσ. 176-185. Routledge. ISBN 9780203933671
- Muller, I. (2023). Photovoice methodology to promote education for sustainable development. *South African Journal of Higher Education*, 37(2), 167–184. <https://doi.org/10.20853/37-2-5284>

- Niederhauser, J., Vez, C., Jörg, A., Bertschy, F., Künzli David, C., & Pfründer, G. (2023). The power of artistic practices in ESD. *Environmental Education Research*, 30(4), 580–590.
<https://doi.org/10.1080/13504622.2023.2227362>
- Petticrew, M., & Roberts, H. (2006). *Systematic Reviews in the Social Sciences: A Practical Guide*. Blackwell Publishing. ISBN: 9780470754887
- Pettig, F., & Lippe, D. (2024). Recentring the Political in Education for Sustainable Development: Participatory Photovoice Research as Prefigurative Politics Towards Social-ecological Transformation. *Australian Journal of Environmental Education*, 40(3), 628-642.
<https://doi.org/10.1017/aee.2024.55>
- Scott, R. (2014). Education for sustainability through a photography competition. *Sustainability*, 6(2), 474–486. <https://doi.org/10.3390/su6020474>
- Sprague, N.L., Okere, U.C., Kaufman, Z.B., & Ekenga, C.C. (2021). Enhancing educational and environmental awareness outcomes through photovoice. *International Journal of Qualitative Methods*, 20, <https://doi.org/10.1177/16094069211016719>
- van Boeckel, J. (2009). Arts-based environmental education and the ecological crisis: Between opening the senses and coping with psychic numbing. Στο B. Drillsma-Milgrom & L. Kirstinä (Επιμ.), *Metamorphoses in children's literature and culture* (σ. 145-164). Turku, Finland: Enostone.
- Wang, C. & Burris, M.A. (1997). Photovoice: Concept, Methodology, and Use for Participatory Needs Assessment. *Health Education & Behavior*, 24(3), 369-387.
<https://doi.org/10.1177/109019819702400309>